

AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

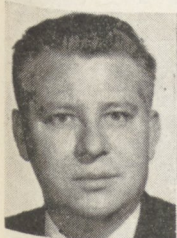
AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

Vita

AZ ESZKÖZIGÉNYESSÉG FOKOZÓDÁSÁNAK HATÁSA A VÁLLALATI KONCENTRÁCIÓRA

VÁGI FERENC dr.

A termelés eszközigényessége legfőbb meghatározója a vállalati bruttó jövedelem, s benne a nyereség termelési tényezőkhöz viszonyított színvonala, ezért az eszközigényesség fokozódása döntő módon befolyásolja a mezőgazdasági vállalatok koncentráció szerinti fejlődését és optimalitási viszonyait. Most ezt szándékozom bemutatni — válaszom folytatásaként is — *A koncentráció mint a differenciált mezőgazdasági vállalati fejlődés alapja* című cikkemhez¹ érkezett hozzászólásokra.

AZ ESZKÖZIGÉNYESSÉG FOKOZÓDÁSA KORLÁTOZZA A KONCENTRÁCIÓ SZERINTI FEJLŐDÉST

Mentényi Miklós hozzászólásában² bemutatja *Kerékgyártó Györgyné*: A koncentráció mérése, a mezőgazdasági termelés koncentrációjának vizsgálata című kandidátusi értekezésének a koncentráció és hatékonyság kapcsolatára vonatkozó következtetéseit. Majd így folytatja: „Ezek a vizsgálati eredmények nem egyeznek meg Vági Ferenc megállapításával, de ez utóbbit még az is gyengíti, hogy saját maga is egymásnak ellentmondó, vagy legalábbis egymást nem teljesen fedő következtetéseket tesz. Így a 11. oldalon a következőket írja: »Ez konkrétan abban jelentkezett, hogy 1968 — mint kiindulópont — óta az állami gazdasági és termelő-

szövetkezeti szektorban is az átlagosnál kisebb koncentrátságú, alacsonyabb jövedelmezőségű vállalatok általában nagyobb ütemben fejlődtek, fejlesztéseikben jövedelmezőbbnek bizonyultak, mint az átlagos vagy az átlagosnál nagyobb koncentrátságú és jövedelmezőségű vállalatok.« A 15. oldalon viszont a következőket állapítja meg: »Az állami gazdaságok és a termelőszövetkezetek szektorában a koncentráltabb vállalatok általában kedvezőbb jövedelmezőséget érnek el, nagyobb a fejlődési képességük és valóságos a fejlődésük is.« *Az olvasóban felmerül a kérdés, melyik megállapítás a helyes?* De még egy jelentős elmentmondásra szeretnék rámutatni. »Bizonyos tehát, hogy az állami gazdaságok a termelőszövetkezetekénél nagyobb vállalati koncentrációja nem optimális és a szektoron belül is inkább a legnagyobb vállalatok körében gyengíti a jövedelmezőséget erőteljesebben a termelőerők optimalitásának a hiánya.« Ezek a tőlem idézett mondatok így valóban ellentmondóak, mert összefüggéseikből kiragadva állították őket egymás mellé.

Az, hogy Kerékgyártóné vizsgálati eredményei valóban nem egyeznének álláspontommal, annyira meglepett, hogy többszöri elolvasás után is alig tudtam hinni a szememnek. *A vállalati koncentráció törvénye a differenciálódás irányába visz* című tanulmányom alfejezete annak alapján mondja ki a koncentráció szerinti fejlődés érvényét, hogy demonstrálja és elismeri a koncentrátsági fokok emelkedésével tendenciózusan párosuló nagyobb fajlagos jö-

¹ Megjelent a Gazdálkodás 1977. évi 2. számában.

² Hozzászólás Vági Ferenc tanulmányához. Megjelent a Gazdálkodás 1977. évi 6. számában.

vedelmezőséget és ennek az egymást követő években ismétlődő beállását. Kerégyártóné hivatkozott kutatási eredményei csak ehhez a következtetésemhez kapcsolhatók. Egyrészt ugyanis azt mutatja ki, hogy a termelőszövetkezeti és az állami gazdasági szektorban az 1969., 1973., 1975. években a nagyobb koncentrátságú vállalatokban a termelési tényezők jövedelmezősége tendenciálisan kedvezőbb, mint a kevésbé koncentráltaké. Másrészt az állami gazdaságok 1973., 1974. és 1975. évi adatai alapján végzett korrelációs számítások segítségével bemutatja, hogy a koncentrátság kifejezésére használt és egy gazdaságra jutó termelésiérték-mutató alakulásában az eleven munka hatékonysága rendszerint a közepesnél valamivel erősebb, az eszközök hatékonysága az előbbinél rendre valamivel gyengébb, és a kettő együtt közbelső helyet elfoglaló erősségű szignifikáns kapcsolatban áll. Továbbá a korrelációs számítások alapján megállapítható az is, hogy a koncentráltabb gazdaságoknak a termelési tényezőkhöz viszonyított kedvezőbb jövedelmezősége akkor áll fenn, ha az eszközhatékonyságuk külön is eleve jobb. Ebből azt is fel kell ismernünk, hogy a koncentrációs folyamat kibontakozását jelentős mértékben befolyásolja az, hogy az eszközhatékonyság miként változik meg, kiváltképp olyan időszakban, amikor az egész mezőgazdaságban az „eszközhatékonyság romlása”, az „eszközigenyes” fejlődés a jellemző. Kerégyártóné következtetései, ahogy az interpretálásukból is kiténik, nemcsak nem ellentétesek álláspontommal, hanem éppenséggel meg is erősítik azt. Álláspontom kifejtésében azonban — bár részletekben nem mutatom be — figyelembe veszem azt is, hogy az eszközigenyesség fokozódása következtében a vállalatoknál általában elszakad egymástól az eszközöknek a már kialakult és a termelésnövekedésben megvalósuló hatékonysága, érthetően úgy, hogy az utóbbi kisebb, mint az előbbi (1). Később látjuk majd, hogy a vizsgált periódusban ez az elszakadás a koncentráltabb gazdaságokban nagyobb mérvű, mint a kevésbé koncentráltakban. Ez jelenti azt is, hogy az eszközigenyesség fokozódása nagyon erősen korlátozza a vállalatokat a gazdasági erejük szerinti hatékonyság elérésében, következésképpen a mezőgazdaság-

nak a vállalati koncentráció szerinti fejlődését is. Az már természetes, hogy ennek a vállalati koncentráció optimalitására is vannak következményei.

Tanulmányomban rámutattam, hogy egy-két koncentrátsági fokhoz az állami gazdasági és termelőszövetkezeti szektorban nem párosul az ennek megfelelő fajlagos jövedelmezőség. Most, miután ismerjük, hogy a koncentráció és a termelési tényezők jövedelmezősége között évről évre megközelítőleg közepes erősségű kapcsolat állt és áll fenn, joggal állíthatjuk, hogy tekintélyes számban kell lenniük olyan vállalatoknak, amelyekben a vállalat nagysága és a fajlagos jövedelmezőség között nincs meg az összhang. Sőt a tévedés különösebb veszélye nélkül egészen addig elmehetnek következtetéseimben, hogy a mezőgazdaság mai vállalati struktúrájában nem lehet jelentős mértékben nagyobb azoknak a vállalatoknak száma, amelyekben megvan az összhang, mint amelyekben hiányzik. Ahol pedig nincs összhang a koncentrátság és a termelési tényezők jövedelmezősége között, ott csak a nyereség tömege lehet nagyobb, mint a kisebb koncentrátságú vállalatokban, s mindenképp hiányzik a magasabb fokú koncentrációnak az az előnye, hogy olcsóbban is termelnének, ami fajlagosan nagyobb jövedelmezőséget, s egyben nagyobb fejlődési erélyt is eredményezne. Adott vállalati struktúrában ez tekintendő tehát a *koncentráció optimumát minősítő kritériumnak*. Egy nagy vállalat koncentrátságát nem lehet optimálisnak tekinteni, ha ezt a termelési tényezők nagyobb hatékonyságával és jövedelmezőségével a nálánál kisebbekkel szemben nem bizonyítja, akár azért, mert rosszul gazdálkodik, akár azért, mert a benne összpontosuló anyagi erő belső összetétele nem teszi azt lehetővé. Ezzel szemben viszont egy kisebb vagy éppenséggel kis vállalat koncentrátsága is lehet optimális, ha gazdálkodásában a termelési tényezők hatékonysága és jövedelmezősége nemcsak megfelel koncentrátsági fokának, hanem annál még jobb is.

Úgy hiszem, ennek figyelembevételével kell a vállalatok koncentráció szerinti fejlődésének, a koncentráció eredményességének tanulmányozását kiszélesíteni. *Rott*

¹ Hozzászólás mezőgazdasági és Gazdálk.

GAZDÁLKODÁS
és Szak
szüksége
állami g
zetek
ilyen is
illetve a
földterül
dolgozói
eredmény
eredmény
vizsgálat
egy-egy
megközel
tokban c
győződés
vábbra s
mint az e
tétet. En
ismérvnel
teljesen l
azon cso
megvan-e
hatékony
zéketlen t
sára. A k
pontjából
akkor leh
fajlagos j
lalatok c
adott kör
sen elégti
jövedelem
egy foglal
lem, illetve
hogy a me
sége az eg
jövedelem
felelő csop
és vezette
lataimban
is figyelem
ket az eg
jövedelem,
az egy fő
alapján csc
dasági főc
ségével töb
Ezen csc
előbb az 19
vezeti tago
a termelős

és Szakonyi³ a több oldalú megközelítés szükségességére appellálva írják: „... Az állami gazdaságok és a termelőszövetkezetek koncentrációjának elemzésében ilyen ismérvek lehetnek a gazdaságok, illetve a szövetkezetek nagyságát kifejező földterület, eszköz, állóeszköz-állomány, dolgozói létszám, termelési érték, vállalati eredmény.” Ez azonban a hazai kutatási eredményektől már elmarad. Az eddigi vizsgálataim során rá kellett jönnöm, hogy egy-egy termelési tényező önmagában megközelítően sem fejezheti ki a vállalatokban összpontosuló anyagi erőt. Meggyőződésem, hogy ennek kifejezésére továbbra sem lehet jobb mutatót találni, mint az egy gazdaságra jutó termelési értéket. Ennek ellenére, mint csoportosítási ismérvek megvan az a gyengéje, hogy teljesen közömbös arra, hogy az ugyanazon csoportba sorolandó vállalatokban megvan-e a koncentráltságuk illeszkedő hatékonyság, illetve jövedelmezőség. Érzéketlen tehát a koncentráció optimalitására. A koncentrálttság optimalitása szempontjából homogén vállalati csoportokat akkor lehet kapni, ha a termelési tényezők fajlagos jövedelmezőségét tekintjük a vállalatok csoportosítási alapjának. Ezt — adott körülményeink között — elégségesen elégíti ki az eszközértékre jutó bruttó jövedelem, illetve nyereség, valamint az egy foglalkoztatottra jutó bruttó jövedelem, illetve nyereség is. Magam — mint-hogy a mezőgazdasági vállalatok érdekeltisége az egy foglalkoztatottra jutó bruttó jövedelemhez kötődik — az ennek megfelelő csoportosítást részesítem előnyben és vezettem is be differenciálódási vizsgálataimban. A nyilvántartási adottságokat is figyelembe véve, a termelőszövetkezeteket az egy foglalkoztatottra jutó bruttó jövedelem, az állami gazdaságokat pedig az egy foglalkoztatottra jutó nyereség alapján csoportosítottam a KSH Mezőgazdasági Főosztálya munkatársainak segítségével többször is.

Ezen csoportosítások között két ízben, előbb az 1972. évi majd az 1973. évi szervezeti tagozódás alapján csoportosítottuk a termelőszövetkezeteket és az állami gaz-

daságokat az 1968. évi egy foglalkoztatottra jutó bruttó jövedelem, illetve nyereség szerint. Azt kerestem, hogy vállalataink változatlan összetételben a kiinduló 1968-as évhez viszonyítva milyen fejlődést mutatnak, amely a koncentráció fejlődésbeni (dinamikus) érvényére is tanulságosnak bizonyult. (Lásd: 1. és 2. táblázat.)

A táblázatok adataiban is megjelenik az a probléma, hogy kiváltképp az állami gazdaságokban, de meglehetősen kiterjedten a termelőszövetkezetekben is az eszközértékre jutó halmozatlan termelési érték jelentős növekedése a tőkehatékonyság javulását jelzi. De ennek érvénye sem fogadható el, miután ez a jövedelemnövekedésben nem igazolódik. Helyesebben a vállalatoknak csak igen szűk körét tekintve igaz, a termelőszövetkezetek közt a legkisebb jövedelműekre, az állami gazdaságok között pedig a veszteségesekre és a legkisebb nyereséget elérőkre mutatkozik meg a termelési eszközök hatékonyságának javulása a jövedelemalakulásban is.

Látható a táblázatokból az is, hogy az egy főre jutó bruttó jövedelem, illetve nyereség úgy csoportosította a termelőszövetkezeteket és állami gazdaságokat, hogy a magasabb jövedelemszinthez a nagyobb koncentráltságú gazdaságok kerültek. De egyik szektorban sem valósul meg teljességgel — kiváltképp nem az állami gazdaságok körében — a nagyobb koncentrálttság és a nagyobb fajlagos jövedelmezőség párosulása. A termelőszövetkezetek esetében a legnagyobb egy főre jutó bruttó jövedelmi csoporthoz közepes nagyságú gazdaságok kerültek. Az állami gazdaságok körében pedig méginkább előfordul, hogy kisebb gazdaságok az egy főre jutó nyereség alapján a náluk nagyobb gazdaságok mögé sorolódtak. Kézenfekvő bizonyosság ez arra, hogy a való életben meglehetősen gyakori, hogy a kisebb vállalatok koncentrálttsága optimálisabb, mint a nagyobbaké.

A termelőszövetkezetekre és az állami gazdaságokra vonatkozóan is egyértelmű következtetésként fogalmazható meg, hogy az 1968. évhez képest a kisebb gazdaságok növekedése nagyobb mértékű, és az egy főre jutó bruttó jövedelmüket s benne a nyereséget nagyobb arányban növelték, mint a koncentráltabb gazdasá-

³ Hozzászólás a koncentráció mint a differenciált mezőgazdasági fejlődés alapja körüli vitához. Megjelent a Gazdálkodás 1978. évi 3. számában.

KONCENTRÁCIÓ ÉS FEJLESZTÉSI HATÉKONYSÁG AZ ÁLLAMI GAZDASÁGOKBAN

Állami gazdaságok, amelyekben az egy foglalkoztatottra jutó nyereség 1968. évben	Állami gazdaságok száma 1973-ban	Egy gazdaságra jutó hal- mozott termelési érték			1000 Ft állésközre jutó halmozatlan termelési érték			Egy foglalkoztatottra jutó nyereség			1000 Ft állésközre, és anyagfelhasználási értékre jutó nyereség		
		1968.		1973.	1968.		1973.	1968.		1973.	1968.		1973.
		évtben, 1000 Ft		évtben, Ft	évtben, Ft		évtben, Ft	évtben, Ft		évtben, Ft	évtben, Ft		évtben, Ft
		indexe: 1968 = 100			indexe: 1968 = 100			indexe: 1968 = 100			indexe: 1968 = 100		
Veszteség, Ft	6	59 167	149 000	251,8	337	628	186,4	- 4 597	18 589	-	-	52	-
1 — 5 000 Ft	44	74 045	136 932	184,9	378	598	158,2	3 041	8 979	14	14	27	192,9
5 001 — 10 000 Ft	53	84 283	169 981	201,7	431	600	139,2	7 297	10 562	35	35	30	85,7
10 001 — 15 000 Ft	38	111 368	228 158	204,9	480	677	141,0	12 062	18 536	57	47	47	82,5
15 001 — 20 000 Ft	15	85 267	158 133	185,5	527	688	130,6	16 779	17 930	76	46	46	60,5
20 001 — 25 000 Ft	6	124 833	229 607	184,0	640	728	113,8	21 384	10 337	48	93	27	29,0
25 001 — 30 000 Ft	2	181 000	398 500	220,2	668	744	111,4	29 092	44 517	153	149	106	74,1
30 001 — 35 000 Ft	1	84 000	236 000	281,0	743	1107	149,0	33 226	56 506	170	125	106	84,8
35 000 Ft-nál több	2	367 000	1 209 000	329,4	755	975	129,1	36 058	42 833	119	112	60	53,6
Összesen	167	92 934	190 419	204,9	460	656	142,6	9 627	15 170	158	46	40	87,0

gok. A kisebb gazdaságok nagyobb növekedése természetesen a koncentráció szerinti fejlődés ellenében hatott, de ez a tendencia annyira nem erősödött fel, hogy végül is megsemmisíthette volna a koncentráció szerinti fejlődés megvalósulását. Ennek alapján válik nyilvánvalóvá az, hogy az egy gazdaságra jutó termelési érték (a koncentrátság) s a termelési tényezők kihasználásának hatékonysága, következésképpen a jövedelmezőség közti kapcsolat erőssége csak közepes vagy annál is gyengébb.

A MÉM STAGEK a termelőszövetkezetek fejlődésével és differenciálódásával foglalkozó kiadványai (2, 3, 4) között adatokban azonos összefüggések fejeződnek ki, mint a táblázatainkban, és az 1968–1973-as évekre levont következtéseinket megerősítik, sőt az 1971–1975. évek időszakára nézve is alátámasztják. Az 1968–1973. években a termelőszövetkezeteknek közel fele, az állami gazdaságoknak pedig valamivel több mint fele nem tudta az egy főre jutó jövedelmének, illetőleg nyereségének növelését megvalósítani. Ez az arány 1973 után feltehetően javult, a termelőszövetkezetekben — az 1975. évet 1971-gyel összehasonlítva — elérte a 60%-ot. De a kiindulópontul választott 1968. évtől érvényes volt, s maradt is, hogy a koncentráltabb gazdaságok között nagyobb volt az aránya azoknak a gazdaságoknak, amelyek az egy főre jutó bruttó jövedelmüket és benne nyereségüket növelni nem tudták, mint a kevésbé koncentráltak között.⁴

A kisebb gazdaságok erőteljesebb növekedése abból következett, hogy fejlesztéseik kevésbé bizonyultak eszközigényesnek, mint a koncentráltabb gazdaságoké. Vitathatatlan

⁴ 1972-ben 1967-hez viszonyítva a legkisebb állami gazdaságoknak 50–80, a legnagyobbaknak 20–30, a legkisebb termelőszövetkezeteknek 75–90, a legnagyobbaknak 30–34%-át növelték az egy főre jutó bruttó jövedelmüket a nyereséget. 1975-ben 1971-hez viszonyítva a legkisebb termelőszövetkezetek 63–70, a legnagyobb termelőszövetkezetek 56–59%-át növelték az egy főre jutó bruttó jövedelmüket.

2. táblázat

KONCENTRÁCIÓ ÉS FEJLESZTÉSI HATÉKONYSÁG A TERMELŐSZÖVETKEZETEK BEN

Termelőszövetkezetek, amelyekben az egy foglalkoztatottra jutó bruttó jövedelem 1968. évi	Termelőszövetkezetek száma 1973-ban		Egy gazdaságra jutó halmozott termelési érték		1000 Ft állásukra jutó halmozottan termelési érték		Egy foglalkoztatottra jutó bruttó jövedelem		1000 Ft állásukra jutó anyagegyházasulási értékre jutó bruttó jövedelem	
	1968.	1973.	1968.	1973.	1968 = 100	1973.	1968 = 100	1973.	1968 = 100	1973.
10 000 Ft és kevesebb	78	11 244	187,5	509	758	148,9	7 933	20 788	197	216
10 001 - 15 000 Ft	355	15 454	184,5	590	755	128,0	12 908	23 249	252	212
15 001 - 20 000 Ft	649	21 416	176,6	675	746	110,5	17 707	26 225	289	197
20 001 - 25 000 Ft	559	25 343	184,1	773	779	100,8	22 259	29 735	327	195
25 001 - 30 000 Ft	314	29 723	187,5	880	852	96,8	27 340	35 423	358	219
30 001 - 35 000 Ft	143	32 699	189,9	943	858	91,0	32 027	38 578	379	213
35 001 - 40 000 Ft	64	33 734	177,0	940	733	78,0	36 807	39 095	381	185
40 001 - 45 000 Ft	24	55 542	215,5	1164	907	77,9	41 747	53 502	437	249
45 000 Ft-nál több	13	28 923	153,2	913	841	92,1	55 058	45 381	435	218
Összesen	2190	23 787	183,6	759	788	103,8	20 979	20 807	319	205
										64,3

nul igazolódik ez abban, hogy az eszköztértekre jutó termelési érték növekedése a kisebb koncentrátságú gazdaságok körében nagyobb arányúnak mutatkozik, mint a nagyobb koncentrátságú gazdaságokban. Még akkor is, ha a jövedelemalakulást tekintve csak a legkisebb gazdaságokban jelenti is ez az eszközhatékonyság valóságos javulását. A koncentráltabb gazdaságokban a fejlesztésekben nem tudták megőrizni az eszközhatékonyság adott színvonalát. Sőt a fejlesztés következtében romlott az eszközhatékonyság és vált „eszközigényesebbé” a termelés. Ebből az összefüggésből következik az is, amit erendően más megközelítésből is levezettem, hogy a nagyobb vállalatok körében inkább keletkeztek, s állnak fenn a termelési méretek optimalitásában feszültségek. A nagyobb vállalatokban gyakoribb az optimalitás hiánya, mint a kisebb gazdaságokban, s végeredményben az állami gazdasági s a termelőszövetkezeti szektorban is a vállalati koncentráció és az eredményesség közötti kapcsolat szorossága lazult.

Azt hiszem ezek után az olvasóra bízhatom annak eldöntését, hogy következtetésem voltak-e ellentmondóak, avagy az eszközigenység fokozódásának hatására a valóságban ellentmondásos a koncentráció szerinti fejlődés folyamata.

MIÉRT NEM JÖTT LÉTRE AZ ÁLLAMI GAZDASÁGOK KONCENTRÁCIÓS ELŐNYE?

A mezőgazdaságban a vállalati koncentráció a kapitalista fejlődésben is azzal a sajátossággal érvényesült, hogy a gazdaságok széles körében a „nagyobbak” nem bizonyultak hatékonyabbnak és gazdálkodásukban jövedelmezőbbnek, mint a „kisebbek”. Gyakorlati tény, hogy szocialista mezőgazdaságunk kialakulásában és megszilárdulásában nem alakult ki a koncentráltabb állami gazdaságok nagyobb hatékony-

ságú s jövedelmezőbb gazdálkodása a termelészövetkezetekkel szemben. A 100 Ft termelési értékre jutó termelési költségek összege nem kisebb, a bruttó jövedelem és benne a nyereség nem nagyobb az állami gazdaságokban, mint a termelészövetkezetekben. Ennek épp fordítva kellene lennie ahhoz, hogy nagyobb koncentrátságuk fejlődésükben is érvényesüljön.

Ennek a valós helyzetnek objektív és sajátos mezőgazdasági alapjaként jelöltem meg és mutattam be a fejlesztési tőkeérték és a biológiai teljesítőképesség ellentmondását, amely az iparosodásban kiváltképp nagy hatásúvá vált és szektorok szerint a termelés eltérő eszközigényét okozta. Egyben ez vezetett oda, hogy az egységnyi termelési értékben realizált jövedelem és nyereség az állami gazdaságokban nem több, hanem kevesebb, mint a termelészövetkezetekben. Mentényi állítja, hogy e vonatkozásban a hozzászólásában közölt adatok más mutatnak, mint amelyeket én vettem alapul.⁵ De Mentényi adatai alapján is „csak” az eredendően tett következtetésem ismételhető: az állami gazdaságokban egységnyi termelési értékhez több eszközt használnak fel, mint a termelészövetkezetekben. A különbség azonban mérséklődött, mégpedig azért, mert a fajlagos eszközfelhasználás az állami gazdaságokban kevésbé nőtt, mint a termelészövetkezetekben. Az állami gazdaságok fajlagosan nagyobb eszközfelhasználásában nyilván az is szerepet játszik, hogy más a termelési struktúrájuk, mint a termelészövetkezeteknek és hogy termelésükben az „eszközigényesebb” ágazatok nagyobb súllyal vesznek részt. Ezt egy pillanatra sem tévesztettem szem elől, hisz a fejlesztési „tőkeérték” és biológiai teljesítőképesség ellentmondását sem egyik vagy másik termékre, hanem a mezőgazdasági termelés teljességére vettem fel. Minthogy az ágazatok eszközigényében számottevőek és távolról sem elhanyagolhatóak a különbségek, a termelési struktúrájának döntő a befolyása a vállalati koncentráció optimalitására, s ezáltal a koncentráció szerinti fejlődésre is. Strukturális különbségek azonban mindig voltak s lesznek is, nem zárhatják ki és nem tehetik

tartalmatlanná a vállalatok összehasonlítását.

Mentényi joggal berzenkedik az állami gazdaságok és termelészövetkezetek összehasonlítása ellen, minthogy kiváltképp az állami gazdaságok az ágazati struktúra megválasztásában erősen korlátozva voltak és vannak továbbra is. De ha ezt elismerjük is, akkor is marad az a tény, hogy az állami gazdaságok és a termelészövetkezetek kialakulása és fejlődése úgy ment végbe, hogy az állami gazdaságok nagyobb koncentrációját nem követte gazdálkodásuk nagyobb jövedelmezősége, ami önmagában is érdekes és tanulságos. Ugyanakkor valóban nem állítható és nem is állítottam, hogy ez az állami gazdaságok termelészövetkezetekénél gyengébb gazdálkodásának lenne a következménye. E kérdés kifejtésében azonos színvonalú gazdálkodást tételeztem fel s eszem ágába sem jutott, hogy e problémát az állami gazdaságok vezetőinek nyakába varrjam.

Tehát az a tény, hogy az állami gazdaságok termelészövetkezetekénél nagyobb koncentrátsága nem párosul a termelőerők nagyobb jövedelmezőségével, keletkezésében a szocialista átszervezés befejezését követő 1961—1967. évek időszakában nyúlik vissza. Ennek az időszaknak alapvető vonása, hogy a gazdaságirányítás a mezőgazdasági nagyüzemek fejlődését kivette az értéktörvény hatása alól, azaz fejlesztésük forrásait nem gazdálkodásuk eredményessége szerint, hanem attól elvonatkoztatva, főként a nagyüzemi gazdálkodás anyagi feltételeinek többé-kevésbé egyenletes megteremtésének igényei szerint adta meg. Ez a célkitűzés az állami gazdaságokban erőteljesebben valósult meg, mint a termelészövetkezetekben. Ez főként abban nyilvánult meg, hogy az állami gazdaságok viszonylagosan is több anyagi támogatást kaptak a termelés fejlesztéséhez, beruházásaikhoz, mint a termelészövetkezetek, s ennek fejében az eszközigényesebb ágazatok fejlesztési feladataiból is nagyobb arányban részesültek. Az állami gazdaságok részaránya az 1961—1965. években a nagyüzemi termelésből mintegy 23—25, a beruházásokból viszont 33—35%. Bizonyos, hogy a nagyüzemek megszilárdítása, az átszervezéssel járó termelési bizonytalanság a szükségesszerűség erejével is hatott fejlesztésüknek

⁵ Gazdálkodás, 1977. 6. sz. 42. oldal.

Végül indult a gazdaság...
lyennek

az értéktörvény hatása alól való kiemelésére s az állami gazdaságok esetében ez fokozottabban érvényesült. De rövid idő múltán kétségtelenné vált, hogy a kiemelés felettébb kedvezőtlen hatású az eszközhatékonyság alakulására, ami a mezőgazdaság nemzeti jövedelemhez való hozzájárulásának stagnálásában és átmeneti visszaesésében erőteljesen mutatkozott. Meg is kezdődött a megszüntetése, már azelőtt, hogy a gazdaságirányítás átfogó reformjának gondolata felmerült volna. Végleges megoldást a gazdaságirányítás 1968. évi reformja hozott úgy, hogy bizonyos kiemelést a kedvezőtlen termőhelyi adottságú vállalatok esetében új formákban továbbra is megtartott.

Gazdaságpolitikánk és gazdaságirányításunk összefüggésében alakult ki tehát az a helyzet, hogy az állami gazdaságokban a termelőerők kihasználásának hatékonysága, s jövedelmezősége — következőképp koncentráltóságának optimalitása — nagyobb, mint a termelőszövetkezetekben. Ezt nem tekintem változatlan és végleges állapotnak. A különbségek mérséklődésére utaltam is. Azzal azonban tisztába kell jönnünk, hogy a közeledést az 1968 utáni időszakban az hozta létre, hogy az eszközhatékonyság a termelőszövetkezetekben nagyobb mértékben romlott mint az állami gazdaságokban s nem az, hogy az állami gazdaságokban javult volna. Továbbá, hogy az eszközhatékonyság romlása a vállalati koncentráció optimalitásának gyengítéséhez vezet. S ha a koncentráltabb vállalatoknál az eszközigényesség fokozódása erőteljesebb, akkor az optimalitást érintő gyengítő hatás is ezekben erősebb.

Nem problémamentes kérdések ezek, mérlegelésükből gazdaságpolitikai és vállalatgazdálkodási tanulságokat egyaránt le kell szűrniünk, ha azt akarjuk, hogy a vállalatokban az eszközhatékonyság növekedjék, s ne az eszközigényesség fokozódása legyen úrrá vállalataink fölött.

*

Végül mit szólhatok Mentényi Miklós indulatos reagálására: „... ha az állami gazdaságok koncentrációja olyan, amilyenek Vági Ferenc írja le, akkor olyan

nem szabad csinálni”. Ebben is és még több más gondolatában is átüt az a bizonyos érzékenység, amelyre egyébként eredendően is utaltam. Eleve úgy fogta fel, mintha cikkem tengelyében az állami gazdaságok és a termelőszövetkezetek összehasonlítása, az előbbieket gazdálkodásának elmarasztalása állna. Valójában szigorúan ragaszkodtam a koncentráció érvényének, érvényesülési sajátosságainak és ez utóbbi objektív alapjának bemutatására. Abban a kérdésben pedig, hogy az állami gazdaságok vagy a termelőszövetkezetek gazdálkodnak-e jobban, bármilyen meglepő is, nem foglaltam állást. Most sem teszem, mert e kérdés megválaszolásához azon vizsgálatok, amelyekre cikkem épült, nem elégségesek.

Valóban szándékomban állt néhány kérdésben elgondolkodtatni. Közülük említénnék néhányat, s távolról sem csak az állami gazdaságokra gondolva. Meglehetősen egyoldalúan él a gondolkodásban és a gyakorlati megvalósításban is a marxi tanítás a nagyüzemeknek a kisüzemekkel szembeni előnyéről. A nagyobb vállalati koncentrációhoz nem automatikusan kapcsolódik a hatékonyabb gazdálkodás. Egyidejűleg lehet nagyobb és kisebb vállalat koncentrációja is optimális, az egyoldalúan csak „nagyobb” való törekvés hatékonysági problémákat is szül.

A technikai szemlélet rendszeresen a gazdasági fölé kerekedik. Megnyilvánul ez abban is, hogy a fejlesztési objektumok létesítésének költsége a technikai és technológiai megoldásokhoz viszonyítva nem kap elég hangsúlyt, s abban is, hogy minduntalan az üzemi viszonyokat kívánják a termelőeszközökhöz szabni és túlságosan gyatra a termelőeszközöknek a meglévő üzemi viszonyokhoz való igazítására irányuló törekvés. Nem vehető észre, hogy az ipari eredetű termelőeszközök „tökeértéke” bármit is igazodott volna a mezőgazdaságban elérhető hozamértékekhez. Az eszközigényes fejlődés túlzottan uralja a mezőgazdasági vállalatokat — s miután az eszközigényesség fokozódása a koncentráltabb vállalatokban volt erőteljesebb, a vállalati koncentráció gyors előretörése is tényezőjévé vált az eszközigényesség növekedésének. Igaz, az eszközigényes fejlődés objektív alapon jön létre, de ez nem meg-

változtathatatlan. Ha ez ideig kevésbé és nem elégségesen sikerült ezen változtatni, akkor joggal mondható, hogy a mezőgazdaságot önmagában és népgazdasági kapcsolataiban mozgató szervező erő és szervezési készség lemaradt a valóságos igényektől.

IRODALOM

- (1) *Vági F.*: Új vonások a mezőgazdasági vállalatok differenciálódásában és állami befolyásolásában (Differenciáltság a mezőgazdaságban) Szeged, 1976. —
 (2) *Csete-Füle-Németi*: A termelészövetkezetek fejlődése és differenciálódása (1968–1972). MÉM STAGEK, 1973. — (3) *Füle-Orbán-Sulyák*: A termelészövetkezetek általános fejlődése és differenciálódása. MÉM STAGEK, 1974. — (4) *Szerdahelyi-Juhász-né-Udovecz*: A termelészövetkezetek jövedelmének differenciáltsága a IV. öt éves terv időszakában. MÉM STAGEK, 1976.

MOHÁCSY MÁTYÁS:

GYÜMÖLCSTERMESZTÉS HÁZI- ÉS HÁZTÁJI KERTEKBE

8. kiadás

Gyümölcstermesztésünk jelentős részét még napjainkban is a házi- és háztáji gyümölcsök adják. Néhai Mohácsy Mátyás professzor nagyszerű könyve — amely immár 8. kiadásban jelenik meg! — a házikerttulajdonosokon kívül a tsz-ben dolgozó háztáji gyümölcsös-tulajdonosok számára is hasznos útmutatásokat tartalmaz. Nemesak a kezdő, hanem a képzetesebb termesztő igényeit is kielégíti. (Mezőgazdasági Kiadó)

BURATO, LIVIO:

Melegházak és istállók fűtése napenergiával

Olaszországban eredményesen kísérleteznek a napenergia felhasználásával melegházak és istállók fűtésére. A napenergia felhasználása napjainkban költségesebb, mint a hagyományos energiahordozók. Szakértők véleménye szerint azonban érdemes folytatni

a kísérleteket, mivel olyan energiaforrásról van szó, amely korlátlan mennyiségben áll rendelkezésre.

Ismeretes, hogy a melegházak hagyományos fűtőanyaggal történő fűtése igen költséges. Szakértők kiszámították, hogy egyetlen olasz szabvány szerint épült melegház (szélessége 11 m, oldalmagassága 2 m, a tető magassága 5 m) egy év alatt átlagosan 3,32 millió kalóriát kap napenergiából. Ez a kalóriamennyiség, megfelelően raktározva, az egész évi szükségletet fedezheti. A folyékony fűtőanyaghoz viszonyítva négyzetméterenként 9 ezer lírát, az elektromos energiához viszonyítva ugyancsak négyzetméterenként 30 ezer lírát lehetne megtakarítani.

Az állattenyésztéshez bizonyos mennyiségű meleg vízre van szükség. Friuliban már építettek néhány istállót, amelyekben a szükséges vizet napenergiával melegítik fel. Az ország déli részén, ahol nagyon meleg az éghajlat, eredményesen kísérleteznek azzal, hogy az istállók hűtését is napenergia felhasználásával oldják meg. A mezőgazdaságban a napenergiát fel lehet használni bizonyos termékek szárítására is. Ilyen szárítóberendezések gyártásával kísérletezik jelenleg a Fiat Művek orbassanói kutató központja.

¹ Megjelent a Világ Mezőgazdasága 1978. 11-12. számában, a La Stampa (Róma) cikke nyomán.

A
rends
és az
funke
keres
amely
velésé
léshez
és egy
lési c
Arra
melősz
korlat
zők m
tönző
hatunl
kalmaz
tatjuk
tovább
üzemel
Tapa
zet 19
amelye
termel
tében
vetkeze
szövetk
az orsz
sükben
volt a
állatten
zöldsg
Az áll
kadjazási
tenyésztés
Munkáig